

Роль договору в регулюванні сімейних відносин

Головне завдання сімейного права доволі часто полягає у визначенні тієї межі, за якою правове регулювання відносин має базуватися на певній вільній згоді сторін, а не на встановленій державою моделі поведінки. Названа вимога до правового регулювання була яскраво проілюстрована в одному із висловів Б. Г. Фінс: сімейне право завжди прагне віднайти баланс конкуруючих цілей; одна із них – узгодити між собою бажання держави максимально врегулювати відповідну сферу відносин із об'єктивною потребою зробити це в мінімальному обсязі [1, с. 49].

Важливість розуміння правового значення вказаних тенденцій не потребує доведення: кожен із нас залучений до правовідносин саме сімейного характеру – ми діти, чоловіки або дружини, батьки, сестри і брати, племінники і племінниці, онуки, дідусі й бабусі тощо. Якісь із цих правовідносин можуть передбачати можливість їх договірною врегулювання, інші – ні. Сімейне право історично прагнуло спрямувати поведінку особи в сфері сімейних відносин, аж до питань дітонародження, шляхом встановлення загальнообов'язкових правил поведінки. Сьогодні має утверджуватися розуміння того, що держава має дуже обмежену здатність формувати моделі поведінки в такій особливій сфері відносин [2, с. 6].

Виявлення ролі договору в сімейному праві потребує надання його загальнотеоретичної характеристики з точки зору концепції юридичного факту. У цьому аспекті нам видаються важливими такі положення. По-перше, важливою засадою правового регулювання сімейних відносин є визнання можливості їх виникнення на підставі юридичного факту, який не передбачено нормою права, а найбільш розробленою в юридичній літературі є класифікація юридичних фактів за вольовою ознакою. За названим критерієм юридичні факти поділяються на юридичні дії та юридичні події. За вказаним критерієм договори, що укладаються в сфері сімейних правовідносин, володіють ознаками

юридичних актів, тобто правомірних дій, спрямованих на встановлення або зміну тих чи інших правових відносин. Відповідно, залежно від мети укладеного договору його може бути віднесено до юридичних фактів, що породжують правовідносини (договір про виплату аліментів), факти, що змінюють правовідносини (договір про встановлення графіку побачень із дитиною) тощо.

По-друге, договір в сімейному праві відповідає загальнотеоретичному його розумінню як угоди сторін про встановлення, зміну й припинення прав і обов'язків. Він характеризується: а) вільним волевиявленням учасників, б) їх згодою за всіма істотними аспектами договору, в) рівністю сторін, г) наявністю юридичних гарантій свого виконання, г) взаємною відповідальністю сторін за невиконання прийнятих зобов'язань [3, с. 28]. Відповідно, можна погодитись із пропонованим в юридичній літературі визначенням сімейно-правового договору як домовленості між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами про виникнення, зміну та припинення майнових, а в окремих випадках особистих немайнових прав та обов'язків, що обумовлені їх сімейно-правовими зв'язками [4, с. 37].

По-третє, юридичний факт у вигляді договору призводить до виникнення, зміни або припинення індивідуальних правовідносин у межах генерального сімейного правовідношення. Так, генеральним правовідношенням є, зокрема, відносини між батьками і дітьми. Воно виникає на підставі такого юридичного факту як народження дитини. В межах цього генерального правовідношення можуть виникати певні більш конкретні індивідуальні правовідносини, такі, наприклад, як відносини щодо утримання дитини, що, зокрема, можуть бути врегульовані договором тощо. Саме із цих міркувань не можна погодитись із твердженням, що договір у сімейному праві не може бути самостійною підставою для виникнення або припинення сімейних правовідносин [5, с. 11]. Дійсно, існує дуже обмежена категорія сімейних відносин, що можуть виникати тільки за договором (як приклад, відносини патронату). Однак це не заперечує ролі договору як юридичного факту в інших сферах сімейного права.

Також необхідним є проведення межі між договорами в сфері сімейних правовідносин і договорами, що укладаються між членами сім'ї. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 64 Сімейного кодексу України дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їхньою особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. У даному разі матиме місце звичайний цивільно-правовий договір і, відповідно, врегульовуватись він має суто нормами цивільного законодавства. Не буде юридичним фактом в сфері сімейного права і договір між іншими членами сім'ї щодо належного їм майна (наприклад, договір дарування, за яким бабуся як дарувальник передає у власність онукові певну річ; або договір оренди автомобіля між дядьком і племінником тощо).

У той же час, юридичним фактом у сфері сімейного права слід визнати договір подружжя щодо визначення порядку користування майном (ст. 66 Сімейного кодексу України), оскільки він змінюватиме генеральне сімейне правовідношення. Йдеться про право подружжя домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності. Відповідно, якщо така потреба виникає, то це означає, що подружжя користується наданою автономією з метою змінити для себе загальну, встановлену нормами сімейного законодавства, модель користування спільним майном. Іншими словами, такий договір вносить корективи до тієї системи розподілу прав і обов'язків, що первісно виникли відповідно до норм сімейного права на підставі такого юридичного факту як укладення шлюбу.

Слід погодитись із тими дослідниками, які вказують на особливу юридичну природу договорів, що виступають юридичними фактами в сфері сімейних правовідносин. Зокрема, підкреслюється, що норми Сімейного кодексу України стосовно договорів не моделюються за традиційним для Цивільного кодексу України принципом, коли закон установлює права та обов'язки кожної сторони договору. Тут немає звичного для цивілістики протиставлення боржника та кредитора. Усі без винятку положення Сімейного кодексу України про договори

не розводять сторони у різні боки, а навпаки, нібито поєднують їх, тому використовуються вирази на зразок таких: «подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності» (ч. 1 ст. 66 Сімейного кодексу України); «дружина та чоловік мають право розділити майно за взаємною згодою» (ч. 2 ст. 69 Сімейного кодексу України); «подружжя має право укласти договір про надання утримання одному з них» (ч. 1 ст. 78 Сімейного кодексу України); «батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з них, хто проживає окремо від дитини» (ч. 4 ст. 157 Сімейного кодексу України) та ін. Отже, учасники сімейних відносин діють разом, а не як протилежні за своїми інтересами контрагенти [6, с. 91].

Викладене вище дозволяє нам зробити висновок: договори як юридичні факти сімейного права мають тягнути за собою виникнення, зміну або припинення індивідуальних правовідносин в межах генерального сімейного правовідношення, а отже, мати своїм предметом сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання, а також між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком та іншими членами сім'ї.

Список використаної літератури:

1. Carbone, June. Marriage as a State of Mind: Federalism, Contract and the Expressive Interest in Family Law / June Carbone // Michigan State Law Review, 2011. – P. 30-51.
2. Witte, John. From Sacrament to Contract: The Legal Transformations of the Western Family / John Witte // Criterion. – 1995. – Vol. 34, No. 3. – P. 1-11.
3. Тихомиров Ю. А. Договор как регулятор общественных отношений / Ю. А. Тихомиров // Правоведение. – 1990. – № 5. – С. 27-35.
4. Некрасова О. В. Свобода договору в сімейному праві України / О. В. Некрасова // Вісник Академії адвокатури України. – 2006. – № 2 (6). – С. 36-39.
5. Ахмач Г. М. Договірні правовідносини членів сім'ї: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г. М. Ахмач ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2009. – 19 с.
6. Жилінкова І. В. Договір як універсальна правова конструкція : монографія / за ред. проф. А. П. Гетьмана і проф. В. І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – С. 90-106.